

DE STELTKLUUT

Tijdschrift van Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluit

Zomer 2023

De Steltkluut

Uitgave van Natuurbeschermingsvereniging "De Steltkluut" verschijnt 4x per jaar. Overname is toegestaan, mits bronvermelding. Auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikelen.

Redactie:

Luciën Calle, Carola André, Ingrid Smit, Marleen Peeters en Bas de Maat
redactie@steltkluut.nl

Foto voorpagina:

Een gekleurde torenvalk. Foto Dennie Vercruijssse

Opmaak & Productie:

De Ideeënfabriek van Pieters

Contributie 2023

De contributie bedraagt €25,00. Betalingen op rekeningnummer
IBAN: NL81 RABO 0136605540
Bic: RABONL2U
t.n.v. Natuurbeschermingsvereniging De Steltkluut

Adresgegevens:

Postbus 319, 4530 AH Terneuzen
www.steltkluut.nl
info@steltkluut.nl

Website:webmaster@steltkluut.nl

Voor meer nieuws volg ons op Facebook
Steltkluut App (aanmelden via info@steltkluut.nl)

Planologiewerkgroep:
planologiewerkgroep@steltkluut.nl

Vogelwerkgroep:
vogelwerkgroep@steltkluut.nl

Werkgroep Landschapsbeheer:
landschapsbeheer@steltkluut.nl

Plantenwerkgroep:
plantenwerkgroep@steltkluut.nl

Insectenwerkgroep:
insectenwerkgroep@steltkluut.nl

Jeugdgroep:
jeugdgroep@steltkluut.nl

Bestuur:

Marleen Blommaert, voorzitter@steltkluut.nl
Vacant, secretaris@steltkluut.nl
Ria van Minnen, penningmeester@steltkluut.nl

Algemeen bestuurslid:

Huub Bun, Marian Sponselee

Jaargang 53, nummer 2, ISSN 1875-1385

Inhoud

Steltkluut

3 Monumentale beuken verdwijnen

Luciën Calle

8 Onderzoek aan Torenvalken in Zeeuws-Vlaanderen

Henk Castelijn

14 Niks doen of ingrijpen

Franklin L.L. Tombeur

16 Boekbespreking: Dwaalgast in het graan

Ingrid Smit

18 Bijzondere waarnemingen en weetjes

20 Korte berichten

21 De Verdwaalgast

Peter Maas

22 Agenda

't Stekkertje

24 NatuurToon: Hoofpijn

Toon Hagenaar

25 ToonsPuzzel: Spreekwoordenpuzzel

Toon Hagenaar

26 Toon'aard: Pijn bij dieren

Toon Hagenaar

De achterflap

28 Paddenstoelen op monumentale beuken

Lucien Calle

Uiterste inleverdatum voor de kopij:

Lentenummer 1 februari

Zomernummer 1 mei

Herfstnummer 1 augustus

Winternummer 1 november

Lid worden?

www.steltkluut.nl/vereniging/lid-words

Monumentale beuken verdwijnen

Veteraanbeuk

Lucien Calle (tekst & foto's)

Wie kent niet de beuk? Deze statige oer-Hollandse boom met zijn formidabele stam en zachte groene bladeren. Als de beuk goed kan uitgroeien wordt hij met ruim 40 meter de hoogste boom van de hele omgeving. Wanneer in het voorjaar de bladeren uitlopen hangt er een haast betoverende lichtgroene sluier over het bos. Niet voor niets wordt deze soort graag op een centrale plek op markt- en dorpspleinen en bij monumentale gebouwen aangeplant. Ook op ecologisch vlak heeft de beuk veel te bieden. De enorme stam en kroon bevatten leefplekken voor een haast eindeloze rij aan organismen, waaronder de nodige specifiek aan de beuk gebonden specialisten. Helaas gaat het niet meer zo goed met onze vriend. Eerder was er in de Steltkluut al aandacht voor het afsterven van het naaldhout en de achteruitgang van de zomereik. In dit artikel wordt ingezoomd op de achteruitgang van de beuk. Naast “natuurlijke” oorzaken hebben beuken ook nog wel eens last van slordig beheer.

Monumentale beuk achter gemeentehuis Hulst

Klimaat

De klimaatopwarming is heel slecht nieuws voor de beuk. Samen met o.a. de zomereik en fijnspar zal de beuk waarschijnlijk een van de voornaamste slachtoffers zijn. Wetenschappers verwachten dat bij voortschrijdende klimaatverandering de beuk als een van de eerste het in Nederland niet meer volhoudt. Wat daarbij meespeelt is dat deze soort gevoelig is voor wisselende grondwaterstanden. Als heel vochtige periodes afgewisseld worden met heel droge, krijgen vooral oudere beuken het lastig. Het lijkt erop dat dit effect al zichtbaar begint te worden, omdat veel monumentale beuken en dan vooral op zandgronden een belabberde vitaliteit hebben.

Stikstof

Een teveel aan stikstof verzuurt de bodem en doet de voor bomen vitale mineralen uitspoelen. Ook dit effect doet zich vooral gelden op de zandgronden. Veel soorten zwammen zijn daar zo gevoelig voor dat ze verdwijnen. Omdat bomen een symbiotische relatie hebben met mycorrhiza-zwammen, worden ze zowel direct (schade aan bladeren) als indirect (gebrek aan met de boom samenwerkende zwammen) getroffen. Deze over het algemeen voor verzuring gevoelige zwammen helpen de bomen namelijk bij de opname van water en mineralen. De beuk leeft samen met veel

verschillende soorten mycorrhiza's, waaronder soorten uit de geslachten Amanita, Boletus, Cantharellus, Hebeloma (Vaalhoeden) en Lactarius (Melkzwammen).

Teruglopende vitaliteit

Door de mindere hoeveelheid bladeren is van verre al te zien dat een beuk minder gezond is. Dichterbij gekomen zien we wat de oorzaak daarvan is. Verschillende opvallende parasitaire zwammen kunnen zich op de beuk hebben gevestigd. Echte tonderzwam, Dikrandtonderzwam, Platte tonderzwam, Roodgerande houtzwam en Zadelzwam komen min of meer frequent voor. Deze soorten groeien niet alleen op beuk, maar komen ook op andere bomen voor. Specialisten op beuk zijn: Reuzenzwam, Korsthoutskoolzwam, Waslakzwam, Dunne weerschijnzwam, Pruikzwam, Goudvliesbundelzwam en Porseleinzwam. Deze soorten zijn recentelijk allemaal in onze streek aangetroffen. Een gevorderd stadium van aantasting kan leiden tot een breuk in de takken of zelfs stam. De Reuzenzwam is een soort die met name de wortels aantast, waardoor knoerten van bomen die ogenschijnlijk nog gezond zijn toch ineens kunnen omvallen.

Daar waar bij andere boomsoorten hout- en bastkevers een grote rol spelen bij het afsterven, is dat bij beuk tot nu toe in onze streek nog niet zo. Slechts zelden zie je vraatpatronen van

keverlarven op het hout en als dat wel zo is zijn die meestal erg klein, zoals van de Beukenbastkever, die slechts minimale gangetjes uitvreet. Van het Groen smalbuikje (ook wel Beukenprachtkever genoemd) en de Beukenboorkever zijn er in Zeeland nog geen bevestigde waarnemingen.

Ecologie

Er zijn heel veel soorten organismen die op een af andere manier van de beuk leven. In de digitale tabel: "Plantparasieten van Europa" worden 254 soorten genoemd die van de wortels, stam, takken, bladeren, bloemen of zaden leven. Daarbij zijn de zwammen nog niet eens meegenomen. Als windbestuivers zijn er niet veel soorten insecten van de bloesem afhankelijk. Maar het aantal soorten dat van de bladeren vreet is enorm. Daarbij is ook de totale massa aan etende rupsen belangrijk voor zangvogels. De beukenootjes worden gegeten door veel diersoorten. Zwarte spechten kunnen flinke holten maken in grote beuken die in het bos staan. Die holten worden door allerlei dieren gebruikt, zoals bosuil, marters en vleermuizen. In Oost Zeeuws-Vlaanderen is vooral de Rosse vleermuis afhankelijk van dergelijke grote holten. Er zijn ook een paar honderd soorten zwammen die van of met de beuk samenleven. Zelfs als zo'n enorme knoert is omgevallen, kan die nog vele jaren dienen als voedselbron. Het Zeeuwse Landschap laat om die reden zoveel mogelijk grotere dode beuken in het bos liggen. Een fraai voorbeeld met een geweldig formaat ligt al enkele jaren langs het oude spoortracé in het Clingse bos. Vooral in het najaar is dit een waar paddenstoelenparadijs waar veel wandelaars van genieten. Op de achterpagina van deze Steltekluut is een collage van paddenstoelfoto's op beuk geplaatst. Alle foto's zijn in onze streek gemaakt.

Geknoei met monumentale beuken

Monumentale bomen als beuken worden vaak op centrale plekken in de stad of dorp geplant bijvoorbeeld op de markt, bij de kerk of bij het gemeentehuis. Zo'n statige boom past perfect in het plaatje bij cultuurhistorische gebouwen. Dat juist

Reuzenzwam op de stam van de beuk, de vooruitzichten zijn slecht...

Door Reuzenzwam geveld beuk, waarop ieder najaar enkele tientallen soorten paddenstoelen te zien zijn.

de beuk gekozen wordt is eigenlijk logisch, want het wordt een grote sterke boom met een prachtige stam, indrukwekkende gesteltakken en een fraaie herfstkleur. We zijn er zuinig op, maar ondanks alle goede verzorging gaat het vaker dan ons lief is toch wel eens fout. De statige beuk is namelijk ook kwetsbaar. Al te sterke snoei is riskant, omdat er dan gevaar is voor zonnebrand. Dat houdt in dat als de stam ineens wordt blootgesteld aan zonlicht, dat dan de bast kan gaan sterven, met als mogelijk gevolg dat zelfs de hele boom eraan kan dood

gaan. Vooral oudere beuken zijn heel gevoelig voor werken in de bodem rond de wortelzone. Het tijdelijk wegpompen van grondwater voor graafwerkzaamheden is al snel fataal. Zo zijn er de laatste jaren flink wat markante beuken verdwenen uit het straatbeeld. Alweer een poos geleden werd voor de bouw van het kantorencomplex langs de rotonde aan de Willem de Zwijgerlaan in Terneuzen een grote beuk iets verplaatst. Ondanks alle zorg die eraan geleverd werd, stierf de boom enkele jaren na de ingreep. Ook de twee monumentale beuken voor de kerk van

Zeeuwse paddenstoelenwerkgroep onderzoekt oude dode beuk en vindt daarop 35 soorten!

Lamswaarde zijn niet meer onder ons. Na de herinrichting van de straat zijn de ongeveer 150 jaar oude bomen afgestorven. Een stukje boomschijf en infoplakkaat herinnert nog aan de twee monumenten.

De bekendste boom van Axel stond aan de rand van de markt voor de voormalige Katholieke kerk. De Walstraat werd een beetje verlegd tot bijna onder de beuk. Enkele jaren nadien is ook deze boom verdwenen. In de Terneuzensestraat in Zaamslag verdween de beeldbepalende beuk, nadat die enkele jaren voordien fors gesnoeid was. Een van de bekendste bomen van Hulst is de schitterende beuk achter het stadhuis. Bij verschillende verbouwingen is ook daar dicht bij de wortels gegraven en water tijdelijk weggepompt. En zie, de parasitaire reuzenzwam heeft de hele stamvoet aangetast en daarmee zijn de vooruitzichten slecht. Het wordt een wat eentonig verhaal, want ook in Clinge is het kerkplein voor

de kerk opnieuw bestraat. En ook hier is enkele jaren nadien de plaatselijk meest bekende beuk verdwenen. Ondanks alle goedbedoelde zorg die overal wel degelijk geleverd is, gaat het dus structureel niet goed genoeg. Bij al deze oude, kwetsbare, maar indrukwekkende mooie bomen geldt: wees zeer terughoudend met forse snoei en ga niet dicht bij de boom in de bodem rommelen. Met het huidige tempo van verdwijnen zijn deze reuzen niet allemaal op tijd te vervangen. Dat de toekomstverwachtingen er minder goed uitzien, wil nog niet zeggen dat we de beuk dan maar moeten opgeven. De beuken die er nog wel staan, verdienen een betere bescherming. Daarnaast kunnen we doorgaan met de aanplant van autochtone beuken. Door natuurlijke selectie weet deze schitterende boom zich hopelijk nog op tijd aan te passen aan klimaatopwarming.

Literatuur

Ellis W., *Plantparasieten van Europa, digitale tabel, geraadpleegd op 24-5-2023.*

Moraal. L.G., 2002. *Beukensterfte ook in Nederland? Vakblad Natuurbeheer 41 (1): 13-15.*

Boomschijf van een van de twee gestorven beuken in Lamswaarde bij de kerk

Monumentale beuk voor de voormalig Katholieke kerk in Axel, tijdens de herinrichting.

Torenvalken met kleurringen in Zeeuws-Vlaanderen

Ooproep

Henk Castelijns

Sinds oktober 2019 worden in Zeeuws-Vlaanderen door mij gevangen Torenvalken voorzien van een gele kleurring met daarop een letter en een cijfer en onder de gele ring een smal ringetje van een andere kleur. Tot heden heb ik daarvoor rood en blauw gebruikt, andere kleuren liggen in het verschiet. Bij deze oproep om op zoek te gaan naar gekleurde Torenvalken en deze te melden. Het best gaat dat aan de hand van foto's. Bij zittende valken zit de ring nogal eens in de veren, maar bij een opvliegende valk is deze op een foto vaak in zijn geheel te zien. Dit geldt ook voor vogels die op een dun wankel takje zitten of bij harde wind moeite hebben om het evenwicht te bewaren. Zie foto's 1, 2 en 3. Stuur je waarneming inclusief foto naar castelijns@zeeland.nl. Dan krijg je te horen waar en wanneer de vogel is geringd. Bovendien lever je een waardevolle bijdrage aan het onderzoek. Het onderzoek is vooral gericht op overleving. Iedere nieuwe melding doet er daarom toe.

Waarom onderzoek naar Torenvalken?

Het gaat niet goed met de Torenvalk in Zeeland. Sinds de eeuwwisseling is de populatie met meer dan 20% afgenomen. Voor 2018 wordt het aantal broedparen in Zeeuws-Vlaanderen geschat op 150-210; 60-95 in West, circa 25 in het Midden en 65-90 in Oost (Castelijns 2022, gegevens Henk Castelijns). Om er achter te komen hoe de populatie is opgebouwd en wat de conditie van de overwinteraars is, is Henk Castelijns met hulp van anderen gestart met een RAS-project. Dit artikel behandelt de opzet en de eerste resultaten van dit project.

RAS, hoe en waarom?

RAS is de afkorting voor Retrapping Adults for Survival. 'Het is een ringproject van het Vogel-trekstation dat zich richt op het meten van de overleving van Nederlandse broedvogels', zo staat in de handleiding (van Hoogen et al. 2013). In diezelfde handleiding wordt het doel als volgt omschreven: 'Betrouwbare gegevens over de jaarlijkse overleving van vogelsoorten

Links: Foto 3.

Vrouw Torenvalk geel D8 rood geringd door Jimmy Pijcke als nestjong bij Sluis op 15 juni 2019 en van een kleurring voorzien op 10 december 2019 bij Oostburg op 4,3 km van de geboorteplaats. Op 2 januari 2020 is de vogel op nagenoeg dezelfde locatie gefotografeerd zittend en in vlucht. Foto Johnny du Burck.

Foto 1.

Vrouw Torenvalk geel G6 rood geringd als nestjong op 24 juni 2019 bij Beveren in België en voorzien van een kleurring op 10 januari 2020 bij Hengstdijk. De vogel werd teruggevangen op 21 november 2021 bij Walsoorden op 3,3 km van de eerdere locatie (die van 10 januari 2020) en op 3 februari 2023 gefotografeerd tijdens harde wind bij Walsoorden op nagenoeg dezelfde locatie als de tweede vangst. Foto Marian Sponselee.

Foto 2.
Man Torenavalk geel R8 blauw geringd als nestjong op 1 juni 2014 bij Axel. De vogel is van een kleurring voorzien op 21 december 2022 bij Koewacht op 2,9 km van de ringplaats. De foto is van 2 januari 2023. De valk werd ook gefotografeerd op 20 januari en 9 en 28 februari 2023. Herhalingen daar gaat het om! Foto Dennie Vercruijsse.

kunnen helpen bij de zoektocht naar de oorzaken van aantalsveranderingen. De achteruitgang van vogelsoorten in landbouwgebieden wordt misschien wel veroorzaakt door verminderde overlevingskansen gedurende de winterperiode, maar gegevens van de meeste soorten ontbreken nog om de oorzaken van de achteruitgang van de soort vast te kunnen stellen.' De voorwaarden voor deelname aan het project zijn 'De gekozen vogelsoort moet tot op zekere hoogte plaatstrouw zijn aan zijn broedterrein en jaarlijks terugkeren. De ringer moet in het studieterrein jaarlijks een minimum van 40 broedparen (lieft 50-100) kunnen vangen, en vervolgens terugvangen of aflezen, over een periode van minimaal vijf jaar om voldoende data te verzamelen waarmee betrouwbare overlevingsanalyses kunnen worden gedaan. Het wordt aanbevolen om elk jaar ongeveer dezelfde ringinspanning te verrichten'.

Het project sluit perfect aan bij het monitoringsprogramma naar het broedsucces van Torenavalken dat sinds 1995 in Zeeuws-Vlaanderen loopt. Hierbij worden de laatste jaren zo'n 200-300 jongen geringd die afkomstig zijn uit 50-70 nesten. De nestjongen worden voorzien van een metalen (aluminium) ring.

Methode

Op een paar probeersels na hebben we sinds de winter van 2015/16 jaarlijks gevangen tussen 24 september en 4 maart, gemakshalve wordt de vangstperiode verderop aangeduid met 'winterhalfjaar'. Meestal maken we dagen van circa zeven uur. Vangsten afbreken omdat het die dag niet naar wens gaat, doen we zelden. We kiezen dagen uit met weinig wind en bij voorkeur geen regen. Torenavalken geven op zulke dagen de

Foto 4.
Tonny de Caluwé bij een bal-chatri met twee gevangen Torenavalken. Een bal-chatri is een dubbelwandige kooi met daarin Bosmuizen als lokker. Twee valken op één bal-chatri komt maar sporadisch voor. Philippine 7 oktober 2021. Foto Henk Castelijns.

voorkeur aan standjacht boven bidden. Ze zijn daardoor wat makkelijker te vangen.¹

We vangen met zogenaamde bal-chatri's. Dat zijn - in ons geval dubbelwandige - gazen kooien met aan de buitenzijde strikken en in de binnenkooi een of twee Bosmuizen als lokker (foto 4). We zetten de bal-chatri uit de auto in de buurt van een - bij voorkeur - zittende Torenavalk. Vanop afstand houden we alles scherp in de gaten. Zodra de Torenavalk op

1. Bij standjacht speuren Torenavalken vanaf een uitkijkpost naar prooien.

de bal-chatri landt en de muis probeert te pakken, raakt deze meestal met de poten vast in een van de ruim 80 strikken. Vastzittende vogels worden meteen opgehaald om te worden geringd, gewogen en gemeten. Ook worden het geslacht, de leeftijd en het ruistadium bepaald en worden van elke vogel met een mobieltje vijf foto's gemaakt: één van iedere vleugel, één van de staart, één van de rug en één van de voorzijde. Met behulp van de foto's kunnen we achteraf het geslacht, de leeftijd, het ruistadium, de ringlocatie, het tijdstip en de datum controleren. Alle handelingen tezamen vergen meestal vijf, hooguit tien minuten.

Elke vogel krijgt links een metalen en sinds het seizoen 2019/20 rechts een kleurring. Vogels die al een metalen ring dragen, krijgen er een kleurring bij. Mocht de metalen ring rechts zitten dan wordt deze verplaatst. In het veld worden de resultaten van de vangsten bijgehouden op een formulier en thuis overgebracht in een databestand. Dat geldt ook voor de tijdsbesteding, de afgelegde afstand en eventuele bijzonderheden.

Verfijning werkwijze

We zijn op 8 januari 2016 met vangen gestart. De eerste twee seizoenen hebben we ons de methode eigen gemaakt. We hebben toen 55 vogels gevangen en ontdekten al snel dat adulte mannen zich minder makkelijk laten vangen dan adulte vrouwen en jonge vogels². Daarom zijn we vanaf het seizoen 2017/18 ook alle niet-gevangen Torenvalken gaan bijhouden. We maken daarbij onderscheid tussen 'gezien' (valk waargenomen maar geen vangpoging gedaan), 'weigering' (valk toont belangstelling voor de bal-chatri maar zet niet door), 'niet gestrikt' (valk heeft op de bal-chatri gezeten maar zat niet vast) en 'verstoord' (valk is tijdens de vangpoging verstoord door een voorbijganger, door een te gretige ringer of een dier). We letten daarbij altijd op geslacht en leeftijd. Voor wat betreft adulte mannen is dat geen probleem, maar het onderscheid tussen adulte vrouwen en vogels in hun eerste winterkleed is in het veld lastig (foto 6). Als het onderscheid niet lukt, klasseren we zo'n vogel als 'vrouwkleed' en als dat zelfs niet gaat, noteren we 'onbekend'.

2. Hiermee worden in deze bijdrage vogels bedoeld die minder dan één jaar oud zijn. Ze dragen het eerste winterkleed, te herkennen aan een mix van oude en nieuwe lichaamsveren (zie foto 6).

Foto 5. *Adulte vrouw geel D9 blauw vliegt naar de bal-chatri maar 'weigert'. Deze vrouw is op 9 december 2021 op een bal-chatri gevangen en toen voorzien van een kleurring. IJzendijke 13 februari 2023. Foto Dennie Verduyjsse.*

Op vangdagen houden we de gevangen en niet-gevangen vogels bij in ObsMapp. Thuis worden de waarnemingen geüpload naar waarneming.nl en vervolgens geïmporteerd in eerder genoemde databestand, waar ze gekoppeld worden aan de vangsten.

Om vast te kunnen stellen of door ons eerder met een bal-chatri gevangen vogels vaker weigeren dan nog niet-gevangen vogels en om het aantal terugmeldingen te verhogen, gebruiken we vanaf het seizoen 2019/20 kleurringen (foto 5).

Seizoen	Vanguren	Gevangen		Niet gestrikt		Verstoord		Weigering		Geen vangpoging		Totaal	
		N	N/uur	N	N/uur	N	N/uur	N	N/uur	N	N/uur	N	N/uur
2017/18	104	75	0,72	1	0,01	3	0,03	37	0,36	143	1,37	259	2,49
2018/19	135	88	0,65	4	0,03	0	0,00	64	0,48	170	1,26	326	2,42
2019/20	120	73	0,61	7	0,06	7	0,06	67	0,56	299	2,50	453	3,78
2020/21	141	123	0,87	14	0,10	6	0,04	57	0,40	276	1,95	476	3,37
2021/22	128	136	1,06	10	0,08	5	0,04	52	0,41	128	1,00	331	2,58
2022/23	99	105	1,06	6	0,06	3	0,03	71	0,72	161	1,63	346	3,51
Totaal	727	600	0,83	42	0,06	24	0,03	348	0,48	1177	1,62	2191	3,01

Tabel 1. *Totaal aantal vanguren en het aantal gevangen, niet gestrikte, verstoorde, weigerende en waarnemingen zonder vangpoging bij de Torenvalk in het winterhalfjaar in de periode 2017/18-2022/23.*

Geslacht	Leeftijd	Aandeel	Aantal	Gewicht in grammen			
				Gemiddeld	Minimum	Maximum	Aantal
man	adult	21%	136	196	146	231	135
man	eerste winter	22%	145	186	128	227	145
vrouw	adult	23%	152	225	174	277	151
vrouw	eerste winter	34%	222	208	147	263	222

Tabel 2. Gewichten van in Zeeuws-Vlaanderen in het winterhalfjaar gevangen Torenavalken naar geslacht en leeftijd. Het betreft vangsten uit de periode 2016-2023.

Enkele resultaten

Voor de overlevingsanalyse roepen we de hulp van derden in, zo iets is namelijk nog niet zo makkelijk. Voor een betrouwbaar resultaat is een groot aantal (her)vangsten nodig. We hebben ons voorgenomen om minimaal 1.000 vogels te vangen. Zover zijn we voorlopig nog niet. Toch staan we alvast even stil bij wat resultaten.

Aantallen. In totaal hebben we 655 vogels gevangen waarvan 600 vanaf het seizoen 2017/18, het moment waarop we ook de niet-gevangen vogels zijn gaan bijhouden. Vanaf toen hebben we gedurende 727 vanguren gemiddeld 3,01 Torenavalken per uur gezien. Daarvan hebben we 0,83 valken per uur gevangen en weigerden 0,48 valken per uur (tabel 1). Veel Torenavalken waarnemen op een dag staat niet garant voor veel vangsten, zie het seizoen 2019/20. In dat seizoen zagen we gemiddeld 3,78 valken per uur, terwijl we er maar 0,61 per uur vingen. Dit is lager dan in enig ander seizoen. Het aantal weigeringen was met 0,56 per uur hoger dan gemiddeld. We nemen aan dit komt door een op dat moment gunstige voedselsituatie

waardoor de valken minder gretig zijn. In het geval van Torenavalken gaat het om de Veldmuizenstand. Aanwijzingen voor een gunstige stand zijn het bovengemiddeld broedsucces van in 2019 en 2020 en het naar verhouding groot aandeel (Veld)muizen dat in die jaren in en bij de nesten als prooi werd aangetroffen (Castelijns 2022a).

Selectieve vangsten. Vanaf het seizoen 2017/18 noteerden we 348 weigeringen, het ging om 123 adulte mannen, 213 vogels in vrouwkleed en twaalf 'onbekenden'. Onder de weigeraars was 37% adulte man. In dezelfde periode vingen we 600 Torenavalken waarvan 19% adulte man. We vangen dus selectief. Iets om bij de overlevingsanalyse rekening mee te houden.

Meldingen. We hebben 216 ringdragende valken gevangen, 58 daarvan waren door ons in het winterhalfjaar geringd. De rest was zonder uitzondering geringd als nestjong, meestal in Zeeuws-Vlaanderen. Acht valken waren afkomstig van elders in Nederland (grootste afstand Tubbergen op 241 km) en 23

Foto 6. Kleden van Torenavalken met van links naar rechts adulte man, eerste winter man, adulte vrouw en eerste winter vrouw. In hun eerste winter ruien Torenavalken de mantel (rug) en stuit. Bij de eerste winter man op de foto is de rug al bijna in zijn geheel en de stuit voor 80% geruid. Bij de eerste winter vrouw is de stuit voor 60% geruid, de mantel is op deze foto niet goed te beoordelen. Torenavalken ruien jaarlijks de vleugel- en staartpenen in de periode mei-september tot aan het begin van de herfst. Na deze rui vallen ze allemaal in de categorie adult. Foto's Henk Castelijns.

valken uit België (grootste afstand Kortrijk op 82 km). Tot en met februari 2023 is bij 30 verschillende vogels in totaal 41 keer een kleurring afgelezen, op één na alle binnen Zeeuws-Vlaanderen.

Van de door ons in het winterhalfjaar gevangen vogels, zijn er tot heden maar drie buiten Zeeuws-Vlaanderen gemeld:

- van een bij Westdorpe gevangen valk werd enkele maanden later de kleurring afgelezen in een nestkast bij Assenede (B) op 3,5 km van de ringplaats;
- een bij Sas van Gent gevangen jonge valk werd anderhalf jaar later op 29 mei gevangen en gelost bij Brugge op 41 km van de ringplaats, gezien het tijdstip van het jaar broedend;
- een jonge, door ons bij Ossenissee geringde valk, is ruim een half jaar later bij Bergen op Zoom dood gevonden, op 22 km van de ringplaats.

Gewicht, leeftijd en geslacht. Bij alle 655 gevangen valken is het gelukt - in het begin met hulp van iemand anders - om deze op geslacht en leeftijd te brengen en op twee na weten we van alle vogels het gewicht (tabel 2). Vrouwen zijn gemiddeld het zwaarst en adulte valken wegen gemiddeld meer dan valken in hun eerste winter. Bij roofvogels is het normaal dat vrouwen meer wegen dan mannen. En in het algemeen geldt dat jonge (roof)vogels minder wegen dan adulten.

Conditie overwintersaars. We hebben acht adulten en 25 jonge vogels twee keer in hetzelfde seizoen gevangen. Bij de adulten was vier keer sprake van gewichtsafname en bij de jongen achttien keer. Bij alle 25 jongen samen ging het gemiddeld om 0,22 gram gewichtsverlies per dag (berekend over 1.219 dagen). Voor een vogel met een gewicht van circa 200 gram telt zo iets behoorlijk aan. Bij onderzoek in Engeland en Schotland was in de periode september-januari sprake van een gewichtstoename met 20-25 gram. Dit gold vooral voor jonge vogels (Village 1990). Juist die doen het in Zeeuws-Vlaanderen

's winters minder goed. Hebben jonge Torenvalken in Zeeuws-Vlaanderen problemen om de winter door te komen?

Verspreiding naar leeftijd en geslacht. In figuur 1 wordt een geografisch overzicht gegeven van de vangsten vanaf 2017/18. Er wordt onderscheid gemaakt naar leeftijd en geslacht. Het valt op dat in het westen het aandeel jonge vrouwen groter is dan elders.

Medewerkers

Tonny de Caluwé is de vaste assistent en maker van de balchatri's. Dennie Verduijse, Bas de Maat, Tony Madou, Co van den Boogert en Ab Delzenne hebben assistentie verleend. Wijlen Jan van Dijk heeft geholpen bij het op geslacht brengen van een paar lastige vogels en Jeroen Castelijns verzorgde het kaartje. Allen dank.

Literatuur

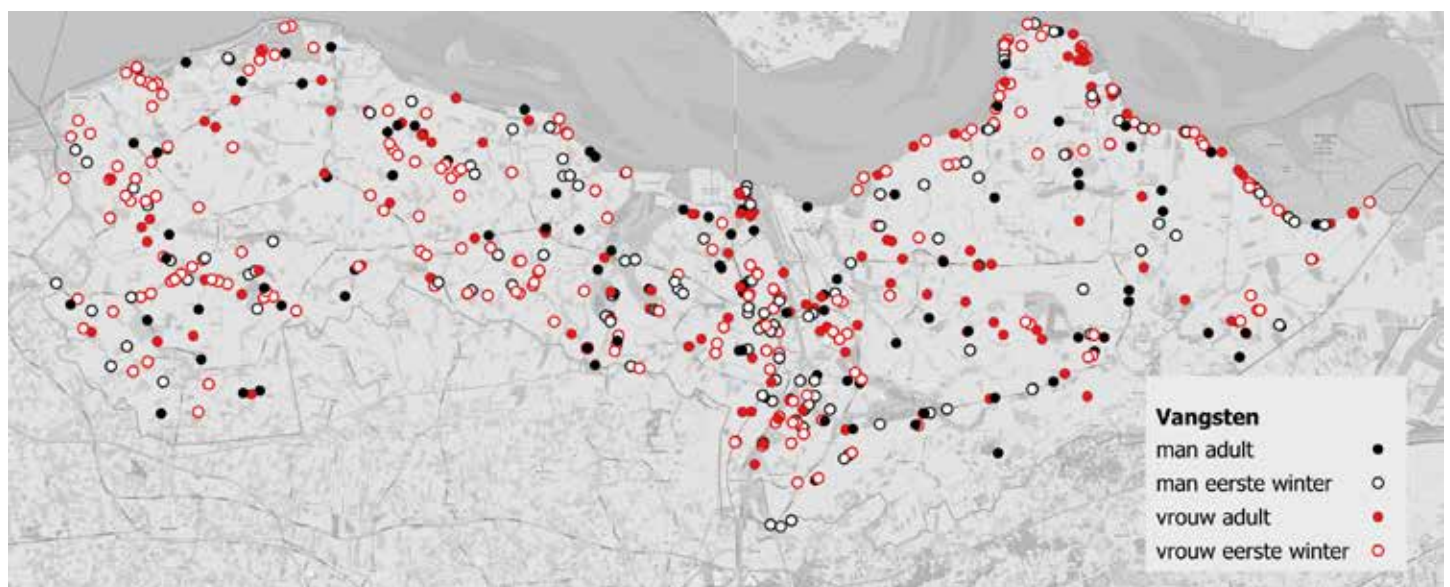
Castelijns H. 2022. Torenvalk. p. 982-988 in Meininger P.L. (redactie). Avifauna Zeelandica. Vogels, vogelaars en vogelonderzoek in Zeeland. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Castelijns H. 2022a. Jaarverslag 2019, 2020 en 2021 van de Werkgroep Roofvogels Zeeland. <https://www.roofvogelszeeland.nl/publicaties/jaarverslagen>.

van Hoogen D., Coehoorn P. & van der Jeugd H. 2013. RAS-Handleiding, Retrapping Adults for Survival. Vogeltrekstation, Wageningen. 58 pp.

Village A. 1990. The Kestrel. T & A.D. Poyser Ltd, London.

Figuur 1. Vangsten van Torenvalken gedurende het winterhalfjaar voor de seizoenen 2017/18 tot en met 2022/23. Er is onderscheid gemaakt naar geslacht (rood is vrouw en zwart is man) en leeftijd (adult is gevuld en open is eerste winter).

Niks doen of ingrijpen?

Franklin L.L. Tombeur

“Wat de mens ook onderneemt de natuur gaat altijd haar gang”. Die uitspraak is niet van mij afkomstig maar is een slagzin die Staatsbosbeheer destijds – misschien nog steeds – hanteerde naar het publiek toe. Ik beaam die uitspraak volmondig. Met onderstaand verhaal poog ik dat te illustreren.

Wijlen Johan van den Steen (1928-1996) was een epigoon van Thomas Lebrecht (1918-1982), Maurits Mörzer-Bruijns (1913-2004) en Karel Voous (1920-2002). In onze wekelijkse bijpraatavond viel vaak hun naam. Drie rolmodellen voor de amateur vogelaar van destijds. Mörzer-Bruijns was de eerste hoogleraar natuurbescherming en kende Zeeuws Vlaanderen o.m. van het Groot Eiland. Voous had met zijn Atlas van de Europese Vogels (1960) zijn reputatie als zoögeograaf alle eer aangedaan en Lebrecht was zowat de meest gerespecteerde Zeeuwse vogelaar van zijn generatie. Alle drie met een palmares tot ver over de landsgrenzen.

Ergens in het begin van de jaren zeventig slaagde Johan er in om Lebrecht naar Canisvliet te lokken voor een rondleiding. En ik mocht mee. Meteen de gelegenheid voor Johan om z'n visie over het beheer van Canisvliet aan een vakgenoot mee te geven. Vakgenoot? Inderdaad, want Johan was griffier o.m. bij de jeugdrechtsbank in Gent en Lebrecht hoofdofficier van justitie in Middelburg. Beiden ook nog eens Zeeuws vogelaar. Zo iets schept een band.

Na een tirade over dat vervloekte Pitrus dat het ganse weidestrand had ingepalmd en waardoor de Gele Kwikken en de Kievit als broedvogel verdwenen waren schakelde Johan over naar het Canisvliet van vóór de ruilverkaveling (1964-1968). Vooral het verdwijnen van het Woudaapje en de Zwarte Stern kwamen ter sprake. Deze laatste soort had in het verleden op Canisvliet een kleine kolonie – de enige bekende voor Zeeland – en Johan poogde al jaren door het uitleggen van rietmatten op vlotjes in de kreek maar ook op het land de soort terug te brengen. Goedbedoeld maar nooit gelukt. Canisvliet was door de ruilverkaveling teruggebracht tot een gebied(je) van zo'n 40 ha. De kreek en de oostelijke oever waren gespaard gebleven en sindsdien in beheer bij Staatsbosbeheer en het Axeler Ambacht. Het gebied was nu natuurreservaat maar Johan was daarin wat teleurgesteld want hij had liever de status van vogelreservaat gezien. Hij poogde met zalven en slaan zowel het waterschap als Staatsbosbeheer te overtuigen van zijn visie op het beheer. Terwijl we daar zo gelaarsd en behangen met optiek tussen het Pitrus stonden – ik herinner me nog goed dat het een frisse zonnige morgen was – en Johan aan het pleiten was kwam Lebrecht met een uitspraak die Johan wel even deed slikken. De precieze woorden weet ik niet meer maar Lebrecht stelde dat je een reservaat niet mocht zien als een verzameling vogelsoorten waarvan geen soorten mochten verdwijnen en nog beter nieuwe soorten konden toegevoegd worden. Je

moest niks forceren. Dus niet zoals een collectie postzegels of sigarenbandjes waaraan je ten koste van alles de ontbrekende items wilde toevoegen. Was de Zwarte Stern verdwenen dan was dat maar zo. Dat was behoorlijk ontvondend voor Johan. Het vervolg van het verhaal is dat Johan toch is blijven vlotjes leggen en ook kastjes hing voor het mezen. Diep in zijn hart wilde hij terug naar het landschap van zijn prille jeugd, de stille polder, de grote Kanisvlietsche kreek met de uitlopers Molenkreek, Platte Kille en Zuidkreek, het natuurlijke waterpeil/afwatering, de brede rietkragen, de kolonie Zwarte Sterns ...

Zelf heb ik in die periode ook vlotjes gelegd in de Zwartenhoekse kreek, naast een kast voor de Steenuil, mezenkastjes, vliegenvangerskastjes en Matkopkastjes. Die laatste – geplaatst in het rietveld – waren wel in trek bij muizen. Ook gesjouwd met emmers schelpengruis vanuit het Hellegatschor om de Strandplevier te verleiden. Zonder resultaat trouwens. Een vroeg voorbeeld van herwildering (Flannery 2018)?

Al met al ben ik gaan inzien dat het nastreven van een standstill in de natuur een contradictie is. Houden wat we hebben als mantra. Maar, natuur is dynamiek, is onrust. Natuur beheeren laat je maar beter aan de natuur zelf over denk ik soms. Veel lezers zullen nu hun tenen krullen want wat met het afgraven van wanden voor Oeverzwaluwen, het neergooien van karkassen voor gieren in de Pyreneeën, het uitrasteren van rietkragen tegen ganzenvraat, zandsuppletie op de Hooge Springer, broedeilandjes voor sterns, ... is natuur (na)maakbaar? Je moet dat durven in vraag stellen. Ik waag mij als leek niet aan het definiëren van het begrip natuur. Een boer vindt z'n akkers ook natuur. Volgens mij persoonlijk kom je nergens dicht bij de natuur dan in IJsland. Voor de ene is het allemaal tuinieren en voor de andere is niks doen de quintessens (en goedkoop). Het ganse Zeeuwse landschap is al op de schop gegaan – meerdere keren zelfs – en dat zal niet de laatste maal zijn (Tombeur 2010). Zelfs Thijsse wist dat (Buijsman 2022). En dat zal zich vertalen in soorten die we kwijt spelen en soorten die we mogen verwelkomen. We zijn blij dat we nu Bijeneters hebben maar we moeten wel de Kempphaan loslaten. Voor veel vogelaars is dit moeilijk. We willen liever de beide. We willen de ganse collectie behouden en dat zal nooit lukken. De “mediterranisering” houdt je niet tegen. Wat minder tuinieren kan geen kwaad denk ik. Misschien komt de Zwarte Stern en de Kroeskoppelikaan wel uit zichzelf terug en het Konijn in de duinen, zoals de Wilde Kat en de Wolf. Ik geef

het maar ter overweging mee. Hoewel ... in zijn totaliteit gaat de Europese avifaunadiversiteit er op achteruit (Burns et al. 2021). En vergeten we niet dat dat er in de loop der tijden ook al tienduizenden vogelsoorten zijn uitgestorven. En dat zal blijven doorgaan. Extinct is for ever. "Wat volgt, staat altijd in verband met wat eraan voorafging". De Romeinse keizer Marc Aurelius (121-180 na Chr.) wist het al.

Referenties

- *Buijsman E. 2022. Een voorrecht om in te leven Op zoek naar het verdwenen land van Thijsse. TinsentieP*
- *Burns F, Eaton M.A., Burfield I.J., Klvaňová A., Šlarová E., Staneva A. & R.D.Gregory. 2021. Abundance decline in the avifauna of the European Union reveals cross-continental similarities in biodiversity change. Ecology and Evolution, 00.1-14*
- *Flannery T. 2018 Ned. Vertaling, 2020 Europa de eerste 100 miljoen jaar A.van den Berg et al. Atlas, contact*
- *Tombeur F.L.L. 2010. Een gemiste kans. Steltkluut jg. 40/2: 4*
- *Voous K.H. 1960. Atlas van de Europese Vogels. Elsevier*

www.DeGroteVerleiding.nl

Ooit zoiets moois gezien?

DE GROTE VERLEIDING
 een biologische supermarkt met de lekkerste, verste en gezondste producten, veelal uit de regio: We bezorgen de boodschappen wekelijks in heel Zeeland bij onze klanten aan de deur.

Restaurant Paviljoen 't Schor
 Havenstraat 54 • NL - 4569 TL PAAL
 Danny en Christien Buijsrogge
 0031 6 25 38 22 77
paviljoen@tschor.nl • www.tschor.nl

de Bierkreek
 BIOLOGISCHE ROZENKWEKERIJ

Adverteren? info@steltkluut.nl

De steppekiekendief in

Ingrid Smit

In 2017 broedde er op een Groningse akker opeens een steppekiekendief. Het was voor zover bekend het eerste broedgeval in Nederland. Ornitholoog en kiekendiefonderzoeker Ben Koks en journaliste Elvira Werkman observeerden dit bijzondere broedgeval intensief en besloten daarna een speurtocht te starten naar het leven van deze sierlijke roofvogel, die gewoonlijk broedt op de afgelegen steppes van Rusland en Kazachstan. Waarom verschijnen ze opeens in Europa? Waar overwinteren ze? Wat zijn hun trekroutes? Het grondige en interessante verslag van hun jarenlange speurtocht is te lezen in 'Dwaalgast in het graan'.

Wereldwijd zijn er dertien verschillende soorten kiekendieven. Ze onderscheiden zich van andere roofvogels doordat ze op de grond broeden. In Nederland broedden al de bruine, blauwe en grauwe kiekendief. De bruine kiekendief is van deze soorten het algemeenst. Zo werd het aantal broedparen voor Zeeland in 2022 geschat op 170 à 210. Twintig jaar geleden waren dat er 40% meer. De bedreigde blauwe en grauwe kiekendieven broeden meer in de noordelijke provincies en dan vooral in Groningen. Ook dat aantal broedgevallen daalt. Dit maakt het des te verbazingwekkender dat de steppekiekendief, die de twee laatste decennia al steeds vaker op Europese trektelposten zoals Breskens werd waargenomen, nu ook in West-Europa broedt. Ook uit Spanje, Frankrijk en Tsjechië zijn succesvolle broedgevallen bekend.

Over de levenswijze van de steppekiekendief is opvallend weinig gepubliceerd. Mogelijk is juist daardoor Dwaalgast in het graan zo'n levendig en afwisselend boek geworden dat leest als een detective. Ontmoetingen met bevlogen vogelaars en onderzoekers op drie verschillende continenten, verslagen van veldwerk uit heden en verleden, bijzondere observaties van slaapplaatsen waar verschillende soorten kiekendieven gezamenlijk de nacht doorbrengen en de beschrijvingen van de trekroutes van de eerste gezenderde steppekiekendieven naar hun overwinteringsgebieden in Afrika; het levert allerlei stukjes op van een puzzel die nog lang niet compleet is. De schrijvers waken ervoor om uit al deze verzamelde gegevens al te voorbarige conclusies te trekken. Zo is het bijvoorbeeld praktisch onmogelijk om in te schatten hoeveel steppekiekendieven er wereldwijd leven. BirdLive International schatte het aantal in 2022 op 18.000 tot 30.000. De schrijvers bekritisieren de totstandkoming van dit soort cijfers. Op afgelegen steppes in Rusland en Kazachstan is het moeilijk kiekendieven tellen. Zelfs in het dichtbevolkte Nederland met relatief veel vogelaars is het al lastig om alle nesten van kiekendieven te vinden.

Op basis van historische, Russische literatuur kan wel worden geconcludeerd dat de steppekiekendief daar al lang niet meer de algemene broedvogel is die hij ooit geweest moet zijn. Rampen met lekkende oliepijpen, bosbranden, intensivering van de landbouw, klimaatverandering; het zijn allemaal mogelijke oorzaken voor hun achteruitgang.

De schrijvers hopen dat Dwaalgast in het graan onderzoekers motiveert om verder intercontinentaal onderzoek te doen naar het leven van de steppekiekendief. Daarbij is het essentieel dat de roofvogels het jaar rond gevolgd worden en dat er goed wordt onderzocht wat er op het menu van deze vogels staat in hun broedgebieden, overwinteringsgebieden

vier seizoenen

en tijdens de trek. Alleen dan kunnen gerichte en zinvolle beschermingsmaatregelen worden genomen. Op 4 mei 2023 werden er maar liefst 7 steppiekiekendieven waargenomen op de trektepost Breskens. Het was een dagrecord. In 2019 broedde er opnieuw een paartje steppiekiekendieven op een Groningse akker en zo zijn er inmiddels tien jonge steppiekiekendieven in Nederland opgegroeid. Of dit in de toekomst vaker zal gebeuren, valt niet te voorspellen. Het is daarnaast ook zorgelijk dat de staat van hun natuurlijke broedgebieden blijkbaar zodanig is dat steppiekiekendieven kiezen voor graanvelden.

Ook de grauwe kiekendief maakte deze overstap in de jaren zeventig en tachtig. Helaas lijkt de huidige vorm van agrarisch natuurbeheer om o.a. de bedreigde grauwe- en blauwe kiekendief te beschermen niet meer het gewenste effect te hebben in Groningen. Vogelakkers die o.a. bedoeld zijn om een foerageergebied voor roofvogels te creëren, kunnen door agrariërs worden ingezaaid met verkeerde kruidenmengsels. Het gevolg is dat er onvoldoende prooidieren huizen. Ecologisch verantwoorde sturing ontbreekt dus. Daarnaast werden kruidenrijke akkerranden steeds smaller of verdwenen. Door deze constatering is dit mooie en intrigerende boek over de steppiekiekendief tegelijkertijd een pleidooi voor een beter en zorgvuldiger natuurbeschermingsbeleid.

Dwaalgast in het graan.
De steppiekiekendief in vier seizoenen
 Auteurs: Ben Koks en Elvira Werkman
 KNNV Uitgeverij

De steppiekiekendief is een verrassende vogel. In 2017 broedde deze sierlijke roofvogel voor het eerst in Nederland, in een akker bij het Groningse Westerwijttwerd. Het was wereldnieuws, want het dichtstbijzijnde nest bevond zich 2500 kilometer verderop: in de buurt van Oulu in het noorden van Finland. Ook daar is de steppiekiekendief een nieuwe broedvogel. Evenals in Spaanse, Franse en Tsjechische graanvelden.

Wat is hier aan de hand? Waar komen die steppiekiekendieven ineens vandaan? Wat gebeurt er in de oorspronkelijke broedgebieden, in Rusland en Kazachstan? Om antwoorden te vinden, spraken Ben Koks en Elvira Werkman met onderzoekers op drie continenten, doken in literatuur en archieven en gingen zelf op reis. Hun ontdekkingen zijn verrassend...

Een glorieus boek over de onbegrensde gezichtseinders van de steppiekiekendief. – Gerard Ouweneel, publicist en vogelbeschermmer

Een meeslepende, liefdevolle en steeds verrassende speurtocht naar de lotgevallen van deze raadselachtige soort. De dwarsverbanden tussen continenten en landschappen en de onderlinge afhankelijkheid van alles blijven adembenemend!
 – Geert Groot Koerkamp, Rusland-correspondent

Ben Koks (1963) is een Nederlandse ornitholoog, internationaal gerespecteerd kiekendiefonderzoeker en oprichter van Werkgroep Grauwe Kiekendief en Harrier Conservation International. Voor KNNV Uitgeverij schreef hij het essay 'Vogels wijzen ons de weg' (2021).

Elvira Werkman is schrijver en freelance journalist. Ze schrijft voor alle leeftijden over natuur, cultuurhistorie, kunst en mensenlevens. Voor KNNV Uitgeverij publiceerde ze veelgeprezen titels als *Vogels en de liefde*, *De man op de dijk* en het kinderboek *Walvissen in de wind*.

knnvuitgeverij.nl

KNNV UITGEVERIJ

Bijzondere waarnemingen en weetjes

Deze rubriek biedt ruimte voor korte bijdragen en anekdotes over leuke, opvallende, zeldzame of bijzondere waarnemingen die in de voorafgaande periode zijn gedaan. Als u een bijdrage wilt leveren kunt u die, vergezeld van een bijpassende foto, sturen naar redactie@steltkluut.nl

De wespspin, een spin die kan zweven

Ingrid Smit (tekst) en Lucien Calle (foto)

Wie het gras in de tuin wat langer laat groeien kan op een dag het opvallende geel gestreepte vrouwtje van de wespspin vinden in de tuin. Haar web hangt altijd laag boven de grond en lange grashalmen vormen daarom een geschikte plek. Eind jaren zeventig werd de wespspin voor het eerst in Limburg gezien. Ooit leefde deze spin uitsluitend in het Middellandse Zeegebied, maar inmiddels wordt hij in bijna heel Nederland waargenomen en plant de spin zich hier ook voort.

Het lijf van de vrouwelijke wespspin kan vlak voor het leggen van de eieren wel 2,5 cm groot zijn. De bruin gekleurde man blijft piepklein en hem is maar een kort leven beschoren. Na de paring wordt hij vaak opgegeten door zijn vrouw. Voor haar eieren weeft de wespspin in augustus een soort urtje van zo'n 2 cm groot dat zij in de buurt van haar web ophangt. Daar overwinteren de eieren. Pas in het voorjaar komen de jonkies tevoorschijn.

Wespinnen zijn hier niet lopend, maar zwevend terecht gekomen. De tactiek waarmee ze dat doen heet ballooning. Een jonge spin steekt zijn achterlijf in de lucht en produceert een draad die door de opstijgende lucht omhooggaat. Wanneer de draad zo lang is dat hij de spin kan dragen, wordt de spin door zijn eigen draad opgetild en zweeft dan als een ballon door de lucht. Luchtstromen vervoeren zo de wespspin naar nieuwe oorden.

In het web van de wespspin is altijd een opvallende witte zigzaggende band te zien, deze wordt het stabiliment genoemd. Wetenschappers zijn er nog niet uit waar deze voor dient. Er zijn twee hypothesen. De ene is dat de zigzagband de spin beschermt tegen rovers. Die zouden haar moeilijker kunnen vinden in haar web, omdat vooral de zigzagband hun aandacht trekt. De tweede hypothese is dat deze banden met het ultraviolette licht dat ze reflecteren insecten aantrekken. Voor beide hypothesen bestaat nog geen bewijs. In Frankrijk bestaat het voedsel van de wespspin vooral uit sprinkhanen, die in zuidelijke streken algemeen kunnen zijn. De vraag is of dat in Nederland ook zo is. Kenniscentrum insecten EIS verzoekt daarom om observaties van prooidieren in het web te melden. Waarnemingen kunnen worden ingevoerd op waarneming.nl of telmee.nl

Eicocon wespspin

Wespspin vrouwtje en mannetje.

Stinkende kortschildkever - *Ocypus olens* (Müller, 1764)

Guy De Vos (tekst en foto)

Halt, hier niet voorbij! Douanecontrole? Kan, want we zijn juist de Belgisch-Nederlandse grens overgestoken in het Grenspark Groot Saeftinghe. We kijken rond en zien op het asfalt een zwarte kever (30 mm) in dreigende houding staan. Dit doet denken aan een scorpioen alhoewel het er geen familie van is. Het dappere kereltje is maar net aan mijn schoenmaat 44 ontsnapt.

ObsMapp leert ons dat dit een stinkende (de grootste inheemse) kortschildkever is. Indien je dichterbij komt, kan het zijn dat deze kever een stinkende, melkachtige vloeistof afscheidt waarnaar het tweede deel van de Latijnse naam verwijst: *Ocypus olens* (= geurafgevend). Het is wel opletten voor dit beestje, want de bovenkaken kunnen een venijnige beet opleveren.

Stinkende kortschildkever

Lentekriebels...

Huub Bun (tekst en foto's)

Een avondwandeling begin april in de Grote Putting bij Hengstdijk om eens te kijken of er al grutto's te zien waren werd een grote verrassing. Ja de eerste grutto's vlogen in formatie boven de weilanden, opgejaagd door een grote vrouw slechtvalk en in het riet hoorde ik de mooie zang van de Blauwborst. Wat me nog te wachten stond wist ik niet, maar even later zo'n half uur voor zonsondergang kwam er laag over de begroeiing een grote donkere vlinder aan gefladderd om vervolgens in het riet op een stengel te gaan zitten. Het bleek een prachtexemplaar van een Nachtpauwoog te zijn.

Op de knieën voor een foto en wat bleek: Dit vrouwtje nachtpauwoog was eitjes aan het afzetten op de stengel en liet zich niet verstoren in haar activiteiten. Wat een schitterend gezicht.

Toch nog eens de bijbel van de nachtvinders erbij gehaald en daar gelezen dat de vrouwtjes vele mannetjes aan kunnen trekken en vooral 's nachts vliegen vanaf begin april in één generatie met als habitat in Zeeland vooral ruige graslanden. Deze vind je natuurlijk wel op deze toplocatie. Fascinerend om te zien de grote streng

ogen op de vleugels en de eitjes op de rietstengel en wel beseffend dat ik een grote geluksvogel ben dat ik dit spektakel mocht meemaken en er zelfs nog wat foto's van kon maken.

Nachtpauwoog

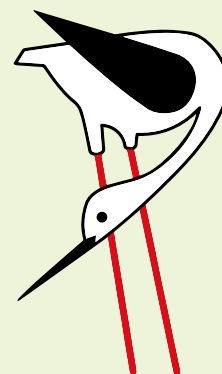
Nachtpauwoog

Nachtpauwoog

Nachtpauwoog

KORTE BERICHTEN

Nieuw in de verenigingsapp Socie

Bernard De Ruyck en Hanneke Smulders

De verenigingsapp Socie waarmee leden, werkgroepen en bestuur onderling informatie kunnen uitwisselen is nu enkele jaren actief. Er is een trouwe groep die de app gebruikt. De onderdelen 'Agenda' en 'Berichten voor en door leden' zijn het meest intensief in gebruik. Om de app nog aantrekkelijker te maken zijn enkele onderdelen toegevoegd of aangepast.

'Nieuws & Blogs' toont nu automatisch de meest recente berichten van de Steltkluut website. Staat er iets nieuws op de website onder de rubriek 'Nieuws' dan hoeft dit niet meer handmatig geplaatst in de verenigingsapp. Handig voor de leden én gemakkelijker voor de Communicatiewerkgroep.

Er is een onderdeel 'Natuurberichten' toegevoegd waar je de berichten uit 'Nature Today' automatisch op een rijtje krijgt. Je hoeft je dus niet meer apart in te schrijven op de mailinglijst van 'Nature Today'. Scheelt weer mail. Het gebruik van de app staat of valt met de actieve medewerking van jullie allen: leden, werkgroepcoördinatoren, bestuur.

Heb je iets nieuws, wil je iets delen dan kan dat rechtstreeks op de app. Berichten kun je plaatsen via 'Berichten voor en door leden', foto's via 'Fotoalbums' en uiteraard kun je ook reageren op 'Nieuws' en 'Natuurberichten'.

Wil je wel of geen meldingen ontvangen?

Dit kun je per onderdeel instellen via 'Mijn meldingen' en dan klikken op het wiel-icoon voor het aanpassen van instellingen.

Heb je nog geen toegang tot de verenigingsapp?

Stuur een mailtje naar info@steltkluut.nl met in het onderwerp 'toegang Socie' en vermelding van voor- en achternaam.

De Steltkluut en 't Duumpje samen op de verenigingsapp

Bernard De Ruyck

De Steltkluut en 't Duumpje gaan samen de verenigingsapp 'Socie' verder uitbouwen. Naast enkele gemeenschappelijke onderdelen zullen er enkele gescheiden onderdelen zijn. Die laatste onderdelen zijn specifiek toegankelijk voor leden van een van beide verenigingen. Wat we gaan delen en wat niet zoeken we gezamenlijk uit. Tot de mogelijkheden behoren bijvoorbeeld een gemeenschappelijke excursieagenda en een berichtenonderdeel.

De samenwerking is financieel aantrekkelijk voor de verenigingen. Ook zal het ertoe bijdragen dat leden van 't Duumpje en De Steltkluut beter op de hoogte zijn van wat er

aan de andere kant van Zeeuws-Vlaanderen speelt. 't Duumpje is bovendien blij met de mogelijkheid om met Socie ook iets aan te kunnen bieden aan geïnteresseerde recreanten tijdens het zomerseizoen.

We zijn enthousiast over de mogelijkheden die deze samenwerking biedt.

De Verdwaalgast

Peter Maas (tekst & foto)

Op zoek naar stille, verlaten plekjes. Een bankje, uitzichtpunt of rustpunt. En vooral: ergens middenin de natuur. Om je te verwonderen en stil te staan. Vandaag: zicht op het Groot Eiland.

Voor mijn gevoel behoort dit gebied, naast het Verdrongen Land van Saeftinghe en de Braakman, tot een van de grote drie natuurgebieden in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Deze status dankt het niet alleen aan de werkelijke oppervlakte of aan het indrukwekkende rapport van Marc Buisse 'Het Groot Eiland Centraal' (1977), maar vooral aan het feit dat het gebied zelf ontoegankelijk is. De toegang tot het gebied ligt aan de oostkant, maar duidelijke bebording maakt meteen helder dat je hier niet zomaar verder kunt. En dus kun je niet anders dan om het gebied heen fietsen of lopen, en alleen in gedachten fantaseren hoe het daar zou zijn, daar aan de andere kant van al die kreken. Sinds 15 jaar staat er een uitkijktoren in het zuidwesten van het gebied. Door de provincie aan de Steltkluut geschonken voor het 50-jarig jubileum: de Thijs Kramer toren.

Tegen de verwachting in komt er in de avond nog een zonnetje door. Het zonlicht schijnt onder de bewolking door op de rietranden, de weilanden, het water, de bomen en het struweel. In deze tijd van het jaar zijn de kleuren het mooist. Het oude riet kleurt fel lichtgeel, de ontluikende populieren

diep kopergeel en het water strak loodgrijs. Vandaag is het 22 april en er vliegen zwaluwen rond. Langs het wandelpadje hier naar toe hoorde ik de eerste Grasmus en Koekoek van het jaar. Even later een zingende Snor en dat is al jaren geleden dat ik die hoorde. Vanaf de uitkijktoren, op zo'n vijf meter hoogte heb je prachtig uitzicht over de omgeving. Natuurlijk het Groot Eiland zelf met oude boskern op de hoger gelegen zanderige gedeelten. Daaromheen ongekende oppervlakten aan grasland, beweide met Schotse hooglanders die hier alle ruimte hebben. Er zijn rietkragen, knotbomen, open water en slik. Overal om ons heen dijken met lange rijen populieren. Een mannetje Rietgors pronkt met zijn veren bovenin de wilgenstruik en laat zijn eenvoudige zang horen. Twee Staartmezen vliegen af en aan en af en toe laat een Blauwborst zich horen. Natuurlijk is de Cetti's zanger er ook (die je nooit te zien krijgt) en de Rietzanger (vliegt af en toe op voor een zangvlucht vanuit het riet). Op het water dobberen Krakeenden, Bergeenden, Wintertalingen, Meerkoeten en Futen. Het is de tijd van het jaar dat nog heel veel vogels op trek zijn. Waar de ene soort al volop met jongen zit (ik zie

zeker 20 koppels Grauwe gans met pullen), is de andere soort nog op weg naar het verre noorden of oosten. Groenpootruiters en Witgatjes zoeken de oevers af op zoek naar nog wat eetbaars. En Regenwulpen natuurlijk. Hun karakteristieke 'biebiebiebie' hoor je eerder dan dat je ze ziet. Deze vogels komen uit Afrika en moeten nu nog door tot in het noordwesten van Rusland.

Deze hoek van het Groot Eiland is dé plek in Zeeuws-Vlaanderen als je Reeën wilt spotten. Vandaag zitten er zeven niet ver van de uitkijkpost vandaan. Maar soms, liefst in de vroege morgen, kunnen het er nog veel meer zijn. Ze laten zich rustig bewonderen.

Agenda

STELTKLUUT

Dinsdag 11 juli	Bestuursvergadering
Zaterdag 15 juli	Excursie Landje van Calon
Woensdag 6 september	Wandeling Groot Eiland
Dinsdag 12 september	Bestuursvergadering

INSECTEN

14 t/m 16 juli	Tuinvlindertelling
8 t/m 9 september	Spinnentelling
Vrijdag 15 september	Nationale Nachtvliedernacht

JEUGD

Zaterdag 22 juli	Struintocht door het Zwin
9 t/m 10 september	Nachtierenkamp

PLANOLOGIE

Maandag 11 september	Planologievergadering
----------------------	-----------------------

VOGELS

Vrijdag 7 juli	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 23 juli	Laagwatertelling Saeftinghe
Zaterdag 5 augustus	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 20 augustus	Laagwatertelling Saeftinghe
Zaterdag 2 september	Hoogwatertelling Saeftinghe
Zondag 17 september	Laagwatertelling Saeftinghe

PLANTEN

Zaterdag 9 september	Florastarter 50/50 Schor&Dijk
----------------------	-------------------------------

Meer informatie over de geplande activiteiten en bijeenkomsten van de verschillende werkgroepen zijn in de online agenda te vinden, zie steltkluut.nl/agenda of raadpleeg de Steltkluut App.

Voor korte termijn initiatieven van de insecten-, planten- en vogelwerkgroep: sluit je aan bij de diverse Whatsapp groepen.

Dierenkliniek

Axel

0115-561488

Tuin aanleg • Onderhoud • Planten • Bomen rooien
 Snoeiwerk • Stronken frezen • Haardhout

van der Maas
 Groenbeheer

06 - 107 555 86 • vdmgroenbeheer@gmail.com

KELVIN
TERMINALS
 CORRIE MACCOLL LIMITED

Hoofdpijn

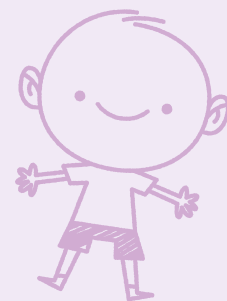
Toon Hagenaar (tekst en foto's)

Groene vlesvlieg

Roodwang-bromvlieg

'Sst,' doet oma.

'Wat is er?' vraagt Mart.

Mart is bij opa en oma op bezoek. Zijn papa en mama zijn een avondje weg.

'Niet te hard praten,' zegt oma.

'Waarom niet?' fluistert Mart.

'Opa heeft hoofdpijn,' zegt ze.

Dat is raar. Opa heeft nooit hoofdpijn.

'Hoe kan opa nu ziek zijn?' vraagt Mart.

'Ik weet het,' zegt oma. 'Opa is altijd zo gezond als een vis.'

'Zo gezond als een vis,' zegt Mart. 'Dat is raar. Hoe weten we dat een vis gezond is?'

Oma weet het ook niet. Ze trekt haar schouders op.

Opa kan hij het niet vragen. Die slaapt. Of toch niet?

Mart kijkt naar zijn opa. Die is nooit ziek. Waarom nu dan wel? Net nu hij op bezoek is. Dat kan niet?

Voorzichtig loopt Mart door de kamer. Hij kijkt naar opa. Die heeft zijn ogen nog steeds dicht.

Mart wil opa niet storen.

In de kamer zit een grote bromvlieg. Die vliegt heen en weer.

Mart wil hem beter bekijken. Dat lukt niet. Steeds als Mart in de buurt komt, vliegt de bromvlieg weg.

Mart volgt de vlieg met zijn ogen. Hij draait zijn hoofd van links naar rechts. Wordt de vlieg nooit moe? Dan gaat de vlieg op een plant zitten. Voorzichtig loopt Mart ernaartoe.

Nu moet hij dubbel zo stil zijn. Voor zijn opa en voor de vlieg.

Mart kan de vlieg nu goed zien. Hij ziet de vreemde bolle ogen. Wat zijn ze mooi en apart.

Heel anders dan zijn eigen ogen. Ook anders dan die van zijn konijn of van de kat van de burens.

Mart doet nog een stapje dichterbij. De vlieg heeft hem gezien. Hij vliegt op. Hij zoemt door de kamer.

'Sst,' doet Mart. 'Je mag geen geluid maken. Straks wordt opa wakker.'

De vlieg trekt zich er niets van aan. Hij vliegt recht op het raam af. Mart denkt nergens meer aan. Alleen aan de vlieg.

'Pas op!' roept hij.

De vlieg hoort Mart niet. Hij vliegt recht op het glas af.

Dat ziet de vlieg niet. Mart hoort hoe de vlieg tegen het raam vliegt. Dat klinkt erg hard.

Oma komt de kamer binnen. Ze kijkt een beetje boos naar Mart.

'Wat had ik nou gezegd?' zegt ze.

Ook haar stem klinkt harder dan normaal.

'De vlieg...' begint Mart. 'De vlieg vloog heel hard tegen het raam aan.'

'Moet je daar zo voor schreeuwen?'

'Maar dat is toch zelig,' zegt Mart. Hij trekt een pruillip.

'Ik wilde niet roepen. Dat ging vanzelf.'

Oma loopt naar haar kleinzoon. Ze aait hem over zijn hoofd.

Opa is wakker geworden. Hij kijkt naar oma en Mart. Die staan bij de vensterbank.

De vlieg ligt op zijn rug. Het doet bzzz en ineens is hij weer omgedraaid.

'Heeft de vlieg nu ook hoofdpijn, oma?'

'Ik denk het niet,' zegt ze.

'Maar hij vloog zo hard tegen het raam,' zegt Mart. 'Ik hoorde het zelfs.'

Er klonk gemurmel vanaf de bank. Mart draait zich om. Hij kijkt naar opa.

'Praat hij in zijn slaap?' fluistert hij.

'Soms,' zegt oma. 'Helaas is hij nooit te verstaan.'

'Hè, waar ben ik?'

'Opa,' zegt Mart. 'Ik zie wel dat je door je wimpers kijkt. Je slaapt helemaal niet.'

'Ik was aan het dromen,' zegt opa. 'Over dieren die hoofdpijn hebben.'

'Zie je wel,' zegt Mart hardop. 'Je sliep niet. Ik wist het. En volgens mij heb je geen hoofdpijn.'

Opa krimpt een beetje in elkaar. 'Ik heb wel hoofdpijn, Mart. En dieren kunnen dat ook hebben. Alleen weten we niet of een vlieg dat ook heeft.'

'Welke dieren hebben dat wel?' Mart is gelijk vol aandacht.

'We weten dat een hond of een kat het wel heeft.'

'En een paard?' vraagt Mart.

'Van een paard is het ook bekend,' zegt opa. 'Alleen is het moeilijk om dat goed vast te stellen. Dieren kunnen niet praten. We kunnen wel aan hun gedrag zien of ze pijn hebben. Weet je,' zegt opa. 'Eén dier heeft nooit hoofdpijn.'

Mart is benieuwd. 'Welk dier is dat?' vraagt hij.

'Een specht,' antwoordt opa.

'Waarom een specht niet?'

'Die heeft een speciale kop,' gaat opa verder. 'Zijn hersenen zitten aan een soort van elastieken. Die vangen het gehamer op.'

Mart begrijpt het van de specht.

Opa kijkt naar zijn kleinzoon. Hij ziet dat die nadenkt.

'Er klopt iets niet,' zegt Mart opeens. 'Alleen een paard heeft hoofdpijn.'

'O,' zegt opa. 'Wat bedoel je daarmee?'

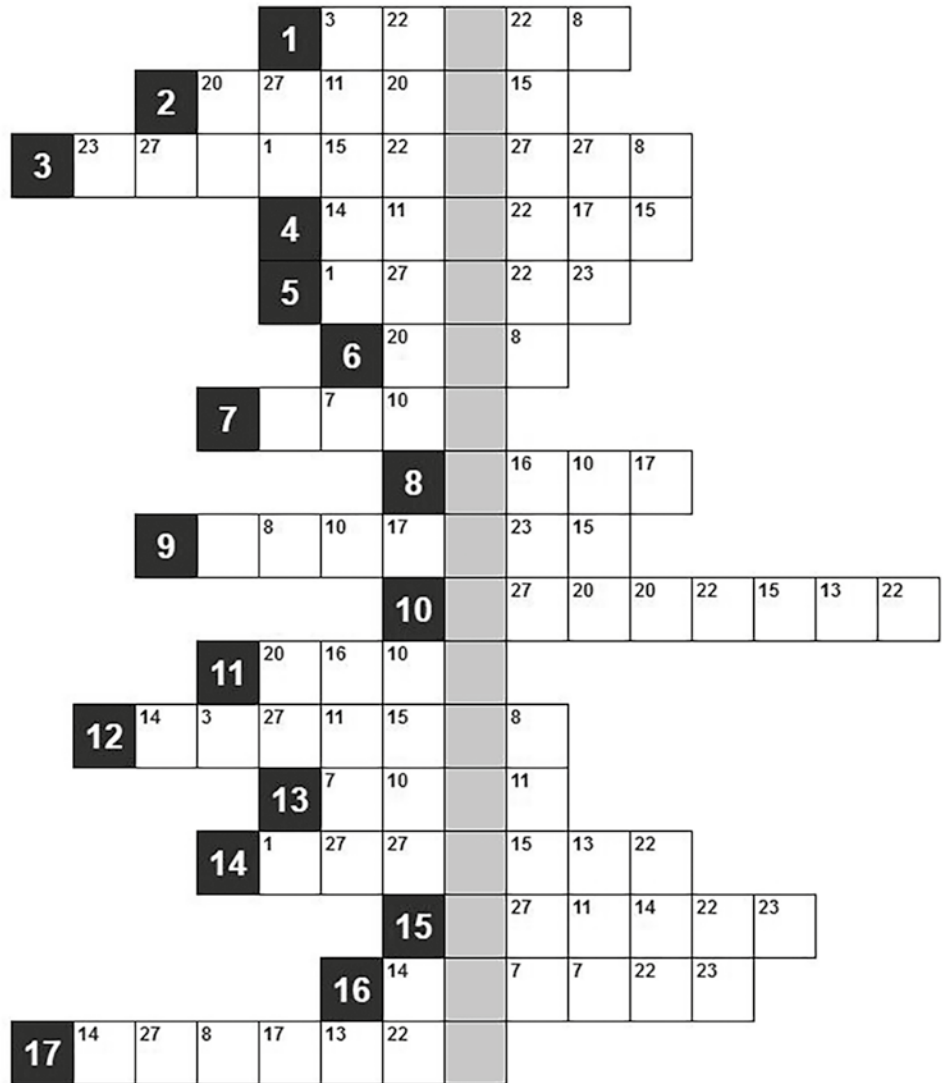
'Heel simpel,' antwoordt zijn kleinzoon. 'Een paard is een edel dier. Die heeft een hoofd. De rest heeft een kop, dus die hebben allemaal koppijn.'

Spreekwoordenpuzzel

Toon Hagenaar (tekst en foto's)

Mart heeft het over: zo gezond als een vis, kun jij onderstaande spreekwoorden afmaken? En daarna terug vinden in het diagram. Vul aan.

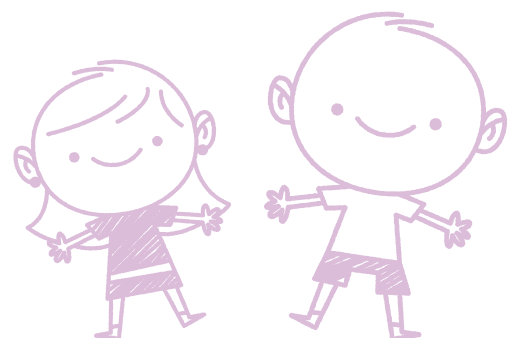
1. Zo bang als een ...
2. Slapen als een ...
3. Zingen als een ...
4. Hij is zo rood als een ...
5. Ze liepen als ...
6. Zo blind als een ...
7. Zo nijdig als een ...
8. Zo grijs als een ...
9. Van een mug een ... maken
10. Zo mak als een ...
11. Zo stil als een ...
12. Zo doof als een ...
13. Zo dood als een ...
14. ... de voorste wezen
15. Zo lui als een ...
16. Met de ... op stok gaan
17. Over koetjes en ... praten

Kruisspin

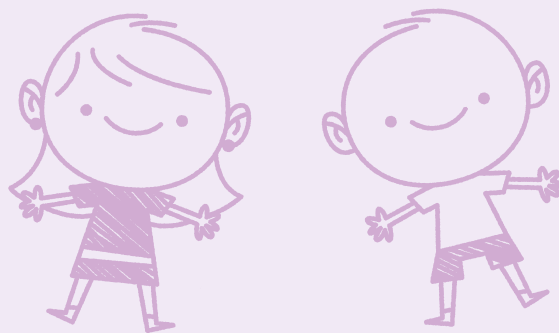

Houtduif

Pijn bij dieren

Toon Hagenaar (tekst en foto's)

De vraag van Mart over hoofdpijn bij een vlieg nadat die tegen het raam is gevlogen, heeft me altijd beziggehouden. Ook het doodslaan van een mug. Als ik dat doe, vraag ik me soms af of hij ook een geluid zou maken. Wij kunnen "au" roepen, maar kan een dier dat ook? En als hij dat kan, doet hij dit dan ook? Floortje Dessing heeft net een nieuwe serie gemaakt. Hierin gaat ze met een fotograaf op stap en vraagt ze zich dit ook af. Vooral als ze zien hoe tijdens een kamelenrace de kameel tot het uiterste moet gaan om te winnen. Hoeveel stress geeft dat aan het dier, en hoeveel pijn ervaart hij tijdens de race en erna? Als wij een stukje hard moeten lopen en we voelen steken in onze zij, stoppen we. Alleen, in de race met de kamelen mag de kameel niet stoppen. Hij wordt zelfs geslagen omdat hij moet winnen. Er zijn nog maar weinig studies gedaan om vast te kunnen stellen of een dier wel of niet hoofdpijn kan hebben. Toch zijn er dierenartsen die ervan uitgaan dat het hebben van hoofdpijn bij honden heel gewoon is.

Wat is pijn?

Pijn is onaangenaam. Toch heeft het een belangrijke functie. Het waarschuwt het lichaam voor gevaar (bijvoorbeeld hitte van vuur) of verdere beschadiging (bijvoorbeeld het steunen op een gebroken voet). Pijn is niet alleen lichamelijk onplezierig. Zo kan iemand verdriet, angst of somberheid voelen als hij pijn heeft. Pijn wordt door de uiteinden van onze zenuwen in het lichaam vastgesteld. Die zijn gespecialiseerd in het waarnemen van schadelijke prikkels zoals druk, warmte, koude of een wond. Wanneer een zenuw einde geprikkeld wordt, stuurt het via het ruggenmerg een signaal door naar onze hersenen: "opgelet, dit is niet oké!" Pas op dat moment ervaren we het bewuste deel van het ongemak.

Hoe zit het met pijn bij zoogdieren?

Pijn is een belangrijk waarschuwingsmechanisme dat zowel mensen als zoogdieren behoedt voor schadelijke invloeden. Een pijn prikkel zorgt ervoor dat we in de toekomst een gevaar als dit gaan vermijden of proberen te voorkomen. Dat geldt voor zowel mens als zoogdier.

We weten alleen niet of zoogdieren net als wij mensen de pijn op dezelfde manier ervaren. Aan het gedrag van dieren kunnen we er niet omheen dat ze zich er ongemakkelijk bij voelen wanneer hun lichaam aan gevaar wordt

Damhert

blootgesteld. Toch vermoeden wetenschappers dat pijnervaring bij zoogdieren veel lijkt op die van mensen. Mede omdat hun zenuwstelsels grote overeenkomst met die van de mens vertonen.

Zelfs aan de gezichtsuitdrukking van dieren is af te lezen hoe ze zich voelen. Bij katten kun je dat bijvoorbeeld ook heel duidelijk horen wanneer je ze aait en ze beginnen te spinnen. Vinden ze het niet prettig, dan kunnen ze naar je blazen, ineens naar je uithalen of een dikke staart opzetten.

Bij paarden kun je dit ook heel duidelijk zien aan bijvoorbeeld hun toegeknepen ogen, opgetrokken neusgaten of aan de gespannen kaakspieren. Om nog niet te spreken van hun oren die ze plat tegen hun hoofd leggen. Van olifanten is het bekend dat ze precies weten wie hun pijn heeft gedaan. Ze hebben dit opgeslagen. Degene die hem heeft geslagen, zal hij vermijden. Degene die hem streelt of positieve dingen leert, zal hij ook belonen door zijn gedrag. Dat is duidelijk waarneembaar bij olifanten in het buitenland waar oude dieren opgevangen worden om hun laatste dagen door te brengen.

Hoefijzertijger

Konijn

Hoe zit het met pijn bij vogels, vissen, amfibieën en reptielen?

Zij zijn ook gewerveld, net als de mens en zoogdieren. Bij hen is het veel moeilijker om pijn direct te herkennen. Dat komt doordat ze geen uitgebreide spieren hebben in hun gezicht waardoor ze dit niet goed tot uitdrukking kunnen brengen. Dat wil nog niet zeggen dat ze geen ongemak of pijn kunnen ervaren. De bewijzen hiervoor zien we wel. Ze gaan prikkels die pijn veroorzaken namelijk uit de weg. Uit onderzoeken bij bijvoorbeeld kippen is gebleken dat een kip met pijn aan zijn poot het voer uitkiest waarin pijnstillende middelen zitten.

Hoe zit het met pijn bij ongewervelde dieren?

Dit wordt een stuk lastiger om te bepalen of ze pijn kunnen aanvoelen. We zien uit onderzoeken wel dat als er een gevaarlijke prikkel is, ze die gaan vermijden. Om echt pijn te kunnen ervaren zou er een uitgebreider zenuwstelsel moeten zijn. Zo trekken oesters zich terug in hun schelp als ze een schadelijke stimulus voelen. Er wordt aan getwijfeld of dit eerder een reflex is dan dat ze het daadwerkelijk kunnen aanvoelen. Toch zien we bij een octopus wel dat wanneer er een tentakel beschadigd is, het dier deze tentakel gaat beschermen. Alleen wanneer er gevaar dreigt, houdt die bescherming op en zal die tentakel net als de andere tentakels meedoen om zich te verdedigen. De eerste reactie doet vermoeden dat hun pijnervaring groter is dan die bij de oester. Zo is er ook de discussie in hoeverre een kreeft wel of niet pijn ervaart wanneer deze levend wordt gekookt. Uit recent onderzoek is gebleken dat kreeften bewust ongemak kunnen opzoeken en vermijden. Als ze zelf de pijn opzoeken, dan doen ze dit omdat het hun iets oplevert.

En pijn bij insecten?

Insecten ervaren ook een soort van pijn die verder gaat dan de puur lichamelijke reactie op een ongemak. Dit kwam aan het licht door bij hen de stresshormonen te meten. Ondanks dat zijn insecten wel de diehards onder de dieren wanneer het op pijn aankomt. Er zijn filmpjes van ze gemaakt waarbij ze aan de achterkant worden

Blauwe reiger

opgegeten, en ze zelf aan de voorkant nog eten van een blaadje of iets anders dat op hun menu staat. Ook zien we dat als ze mank zijn geworden, ze deze poot met dezelfde kracht in blijven zetten net zoals ze doen met hun andere ledematen. We kunnen dus zeggen dat de emoties van insecten minder hard oplaaien dan die van andere dieren wanneer ze pijn hebben. Ook al lijkt het dat ze het minst erop reageren, pijn hebben ze.

Dat brengt me terug bij het begin van het stuk. Het doodslaan van een mug. Misschien moet ik wat meer mededogen tonen. Vooral wanneer ik kan kiezen tussen het doodslaan van de mug of hem vangen en hem buitenzetten, de vrije natuur in.

Gewone zeehond

Blaasjeskrab

Paddenstoelen op monumentale beuken in Oost Zeeuws-Vlaanderen

Foto's Lucien Calle

1. Dadelfranjehoed
2. Dunne weerschijnzwam
3. Korsthoutskoolzwam
4. Witstelfranjehoed
5. Porseleinzwam
6. Pruikezwam